

Akad. prof. dr. Franc Zadavec

»VELIKA ZGODBA« AKADEMIKA PROF. DR. FRANCA ZADRAVCA

»Velika zgodba« ima v življenjskem in ustvarjalno-raziskovalnem kontekstu literarnega zgodovinarja Franca Zadravca pomen, ki ga sodobna miselnost, še posebej postmodernistična, ne priznava. Sam te besedne zveze ne uporablja in z njeno rabo v sodobnosti ne polemizira. »Veliko zgodbo« akademik Franc Zadavec zagnano izpričuje z vso svojo življenjsko naravnostjo, še posebej s svojim neutrudnim pripovedovanjem o slovenski literaturi. Taka pokončna drža in vztrajnost raziskovalca in dobrega človeka Franca Zadravca marsikoga tukaj in zdaj preseneča. Nas, njegove kolege, je presenetil z natisom »velike zgodbe« o »velikem literarnem tekstu« – slovenskem romanu dvajsetega stoletja. Trilogija *Slovenski roman 20. stoletja* (1997–2005) je naravnost nezaslišano obsežna tako po dolžini zapisanega besedila kot po številu obravnavanih avtorjev in romanov (od romanov Ivana Cankarja do že v enaindvajseto stoletje segajočih romanov Miloša Mikelna, Ferija Lainščka in Florjana Lipuša); samo vprašamo se lahko, kdo med še aktivnimi literarnimi zgodovinarji starejših generacij bi se take zgodbe lahko lotil v osmem desetletju svojega življenja in jo v obliki »velikega žanra« pripeljal z analizo in sintezo do konca.

Pisanje literarnozgodovinskih »velikih zgodb« je že nekakšna stalnica v delovanju Franca Zadravca. V šestdesetih letih se je Franc Zadavec pridružil univerzitetnim kolegom Borisu Paternuju, Helgi Glušič, Matjažu Kmeclu, Jožetu Koruzi, Hermini Jug in Marku Kranjcu pri pionirski zgodovini sodobne slovenske literature (*Slovenska književnost 1945–1965 I–II*, 1967) in v drugi knjigi objavil poglavje *Literarna esejistika in kritika*. V letih 1970–1972 je v sodelovanju z Jožetom Pogačnikom prispeval peti, šesti in sedmi zvezek v Mariboru izdane obsežne *Zgodovine slovenskega slovstva* s poglavji o novi romantiki, mejnih oblikah realizma, o ekspresionizmu in socialnem realizmu, leta 1999 je ponovno med pisci literarnozgodovinskega pregleda (*Slovenska književnost II*). Značaj »velike zgodbe« imajo tudi monografije *Slovenska besedna umetnost v prvi polovici 20. stoletja* (1974), *Cankarjeva ironija* (1991) in *Slovenska ekspresionistična literatura* (1993); precej tega, kar je značilno za pripoved »velike zgodbe«, je tudi v zbornikih literarnozgodovinskih razprav in člankov *Elementi moderne slovenske književnosti* (1980) in *Umetnikov »Črni piruh«* (1981); v prvem je to celovita predstavitev temeljnih značilnosti slovenske literature dvajsetega stoletja, v drugem pa kronološki prerez skozi problematiko slovenske literature od Ivana Cankarja do druge svetovne vojne na osnovi nekaterih temeljnih teoretskih vprašanj (folklorja in literatura, umetniški in politični nazor literarnega ustvarjalca, literarni ekspresionizem in konstruktivizem).

»Velika zgodba« Franca Zadravca pripoveduje o slovenski literaturi dvajsetega stoletja. Če naj sledimo izhodiščem, ki si jih zastavlja literarnovedni pripovedovalec sam, ko uravnava svoje kritično branje literarnih del tega stoletja, »časa skrajnosti« (kot bi dejal Eric Hobsbawm), morda ne bomo zgrešili, če bomo zapisali, da pri takem branju in oblikovanju lastne sodbe o prebranem upošteva predvsem metabesedila ustvarjalcev samih in manj literarnih teoretikov. V Uvodni besedi h knjigi *Cankarjeva ironija* tako navedek »umetnost je najpredrzejši razmah človeškega duha« iz pisateljve črtice *Z druge plati* Franc Zadavec razširi v ugotovitev, da je »takšen razmah duha [...] tudi

njegova (Cankarjeva, op. A. S.) umetnost«, ki da je zato »trajna stvariteljska moč v slovenski kulturi, stvariteljska s svojo poetiko besede, z moralnim patosom [...], z družbeno kritiko ter z mišljenjem o slovenstvu«. Pozornosti do ustvarjalne moči, do njenih vzponov in padcev, tako osrednjih osebnosti slovenske literature dvajsetega stoletja (predstavljenih v monografijah o Ivanu Cankarju, Alojzu Gradniku, Srečku Kosovelu in Mišku Kranjcu) kot do celotne literature ostaja zvest v vseh svojih literarnozgodovinskih delih.

Kritično pozornost do ustvarjalne moči povezuje Franc Zdravec z izjemnim spoštovanjem tako do literarnega ustvarjanja kot do ustvarjalca – pesnika in pisatelja. A to raziskovalčevo spoštovanje upošteva etične, družbene, narodnostne in estetske vrednote, ki so nad metamorfoznimi ideološkimi in političnimi resnicami, kot bi dejal pisatelj Igor Torkar, čigar misel o pisatelju, »neutrudnem donkihotskem vitezu resnice«, navaja Franc Zdravec v razdelku Umetnostne straže iz zaključnega poglavja Sinteze in teze druge knjige monografije o slovenskem romanu dvajsetega stoletja. Iz tega spoštovanja izvira tudi Zdravčeva izjemna občutljivost tako do besedne umetnine kot do bralca. V Uvodni besedi k tretji knjigi *Slovenski roman 20. stoletja* se sklicuje na avtorja romana *Anna Karenina* Leva Tolstoja in pisca zgodbe *Most na Žepi* Ivo Andrića. Pri velikem Rusu si izposodi oznako »labirint spojev«, pri Ivo Andriću pa se navezuje na sodbo, pripisano literarnemu junaku – vezirju, da »umetniško delo ne potrebuje komentarja, niti dopolnitve zunaj sebe: celovito je in samo sebe najbolje pojasnjuje«. Raziskovalec naj bi ob takem pojmovanju umetnine po sodbi Franca Zdravca vendarle posredoval »razglede, ki poskušajo njegove (pisateljve, op. A. S.) labirinte napraviti dostopnejše«, vendar tako, da tudi on ostaja bralec, ki »sam stoji pred umetnino, se sooča z njenim sporočilom in lepoto«. Tako izpričana neposredna navezanost na umetnino izzveni v nakazovanju možnosti, da bi raziskovalec morda največ povedal o umetnini, »če med njo in sebe ne koplje tujih razlag in citatov iz literarne teorije«. Skrajno literarizirana interpretacija pa je tudi za Franca Zdravca bolj ena od možnosti interpretacije in nikakor posplošeno metodološko pravilo. Prizadevanje po neposrednem stiku z umetnino ne zanika literarnoteoretskih razgledov, pač pa nakazuje težnjo ohraniti ravnotežje med resnico avtorja in sveta njegove umetnosti, resnico bralca-sprejemnika in resnico bralca-intepretatorja, ravnotežje, ki naj se čimbolj približa objektivni zgodovinski resnici in dejstvom, ki jo pogojujejo, ne glede na kakršnokoli dojemanje in vrednotenje te objektivno obstoječe resnice človekove eksistence in sveta, v katerem človek biva.

Zato je razumljiva Zdravčeva pozornost do tematike literarnega dela, do izbora motivov in tem, ki tvorijo celoto umetniške izjave kot določenega socialno-zgodovinskega dejstva. Zato je razumljivo tudi njegovo vneto razkrivanje sižeja vsakega literarnega dela posebej. Izjemna pozornost do tematske enovitosti literarnega dela in življenjsko neposreden odnos do sporočila literarnega dela, še posebej do njegove etične in socialne komponente, poraja v Zdravčevi literarnozgodovinski pripovedi večkrat emocionalno prizadetost; s spoštljivim sočutjem reagira, ko govori o tragiki umetnikove usode »nepotešenega popotnika« Srečka Kosovela v navezavi na usodo velikanov slovenske literature, kot so France Prešeren, Ivan Cankar in Josip Murn – Aleksandrov (knjiga *Srečko Kosovel 1904 – 1926*); Zdravčeva emocionalna prizadetost pozna tudi zanos, ko je, na primer, govor o »velikem rojstvu in prvem visokem

vzponu nove slovenske literature v [...] impresionizmu in simbolizmu« in »nadaljevanju tega zanosa v ekspresionizmu in socialnem realizmu« (knjiga *Besedna umetnost v prvi polovici dvajsetega stoletja*); vnetega raziskovalca navdušuje lepota poetične pripovedi, posebno pozorno jo odkriva v monografiji *Poet prekmurskih ravnin Miško Kranjec 1908–1983* (1998), s katero dopolnjuje knjigo *Miško Kranjec 1908–1935* (1963), nastalo na začetku univerzitetne poti zaslužnega profesorja Univerze v Ljubljani Franca Zadravca. Humanist Franc Zadavec pa pozna tudi tesnobo, ko je govor o »tem ali onem romanu devetdesetih let, [ki] je bolj zagledan v preteklost kot v tekoči čas, bolj v minulega človeka kot v sedanjega«, in to tesnobo spremljajočo zaskrbljenost, ko je presenečen, »da slovenskega osamosvajanja in življenja v lastni državi ni najti v kakšnem pomembnem romanu, zato pa v več takih, ki so literarna lustracija za nazaj« (sklepni del trilogije *Slovenski roman 20. stoletja*).

* * *

V upanju, da tesnobo presenečenje literarnega zgodovinarja in humanista Franca Zadravca ne bo predolgo trajalo, da pa se bo nadaljevala njegova življenjska in raziskovalna »velika zgodba«, mu želimo zdravja, druženja in dialoga z ljudmi dobre volje in novih ustvarjalnih uspehov uredniki in sodelavci *Slavistične revije* in, prepričan sem, tudi vsi slovenski slavisti in filologi, slavistični znanci iz tujine in njegovi bralci, ljubitelji slovenske literature.

Aleksander Skaza

